

Dér Csilla Ilona

Károli Gáspár Református Egyetem

A hazai antifeminista könyvek nő- és feministaképéről

Három, az elmúlt években megjelent magyar szerzőségű antifeminista könyvet (Oravec: *Tűsarkúban hátrafelé*; Bene: *Emancipációs bumeráng*, Bakos: *A helyes asszonytartás*) vizsgálunk meg abból a szempontból, hogy miként ábrázolják a feministákat, milyen állításokat tulajdonítanak nekik, milyen módon vitatják ezeket, milyen antifeminista gondolkodásmódot figyelhetünk meg az esetükben, továbbá milyen nőképet tartanak kívánatosnak.

A részletes elemzés rámutat, hogy ezekben a munkákban az antifeminizmusnak a közbeszédben is elterjedt feminizmusértelmezése jelenik meg, amely végtelenségig előítéletes és amely szerint a feministák tehetők felelőssé a világ csaknem összes bajáért: rombolják a nemek közti viszonyt, ők tehetnek a párkapcsolatok és házasságok megromlásától kezdve a gyerekvállalási kedv csökkenéséig és az abortuszokig.

Bevezetés

Az utóbbi néhány évben az antifeminista gondolatokat popularizáló könyvek kiadásának divatjáról beszélhetünk Magyarországon: az alábbiakban említésre kerülő magyar szerzők művei mellett olyan németből magyarra fordított kötetek is napvilágot láttak, mint Eva Herman újságíró „Az Éva-elv – az újfajta nőiesség szolgálatában” című munkája, mely a nőiesség gyökereihez való visszatérést propagálja; vagy a Dominik Klenk által szerkesztett (és részben írt) „A nemek összezavarása: Gender mainstreaming – a férfi és a nő vége?”¹ Ezeknek az antifeminista könyveknek jellegzetes módszere, hogy számos szempontot vegyítenek: pszichológiai, biológiai kutatási eredményekre hivatkoznak, emellett vallási és népszokásokra utalnak mint a férfi és a nő viszonyát szabályozó, korábban jól bevált megoldásokra. Bevallottan a feministákkal szállnak vitába, valójában azonban egy kizárólag negatív sztereotípiákon és előítéleteken keresztül megfogalmazott, ilyen

---

¹ A főszövegbeli felsorolásból kihagytam Esther Vilar „A férfi joga két nőre” c. könyvét, ami 2007-ben jelent meg magyarul, de az első kiadása 1974-es.

formán nem létező csoportot bírálják. Nem vagy csak látszólag kapcsolódnak a tudományos feminista diskurzushoz, mivel a tudományos érvelés szintjét nem érik el. Mondhatnánk persze, hogy nem is kell elérniük, hiszen egy népszerűsítő munka célja nem akadémiai viták lefolytatása, de ez nem azt jelenti, hogy emiatt aztán nem is kell semmilyen kritériumnak – akár csak a logikus és koherens érvelésnek – megfelelniük. Hivatkozási alapjuk ugyanis, mint az első típusnál említettük, sokszor tudományos vagy annak mondott.

Felmerülhet a kérdés, hogy miért érdemes egyáltalán beszélni ezekről a könyvekről a tudományos feminista diskurzus keretében, amikor a színvonaluk általában alacsony, és tele vannak személyeskedő és rasszista megnyilvánulásokkal? Elsősorban azért, mivel ha mondanivalójukat a különböző médiák, közszereplők, internetes fórumokon beszélgetők feministákról alkotott véleményével összevetjük, látható, hogy teljes mértékben ezt az igen erős negatív közvélekedést tükrözik (ami a genderkutatót természetesen érdeklí). Ennélfogva olvasóikat megerősítik abban, hogy helyesen vélekednek a feminizmusról, illetve saját női helyzetükről, illetve hogy jól gondolják azt is, hogy számos, ha nem az összes társadalmi problémáért a feminista a felelős. Másodsorban könnyen elérhető: közkönyvtárak szociológiai és pszichológiai szabadpolcain a tudományos munkák között (!) kapnak helyet. Harmadsorban a szerzők közül több is olyan szakmájú vagy végzettségű (pszichológus, orvos, újságíró), ami a célközönségnek a hitelesség, megbízhatóság érzetét nyújtja, bármilyen témáról írjanak is.² A negyedik ok pedig maga az a tény, hogy antifeminista könyvek mint olyanok jelennek meg – a könyv mint információhordozó hatásosabb lehet egy-egy antifeminista írásnál, komolyabb fegyvertény.

Az alábbiakban három magyar antifeminista munkát vizsgálunk meg abból a szempontból, hogy miként ábrázolják a feministákat, milyen állításokat tulajdonítanak nekik, milyen módon vitatják ezeket, milyen antifeminista gondolkodásmódot figyelhetünk meg az esetükben, továbbá milyen nőképet tartanak kívánatosnak. Az utóbbi igen fontos, mivel a(z) ideális) nő és a feminista ebben az antifeminista kontextusban mindig ellentétpárként jelenik meg: a feminista a nőietlen, férfias nő megfelelője, aki csak annyiban nő, hogy biológiailag annak született (a feminista férfiak kimaradnak a tárgyalásból). Emellett a női szerzők esetében az is érdekes, hogy miért vesznek fel antifeminista álláspontot, hogyan tudnak azonosulni

² A tudományos és a populáris pszichológia antifeminista vonulatának egy egész fejezetet szentelt Faludi a backlash-ről írt könyvében (1986: 345–371). Olyan jellemzőket emel ki, mint a női áldozatok és általában a nők hibáztatása, az asszertív nők abnormalisként történő beállítása, a PMS patológiázása.

azzal, miközben írásaik tanúsága szerint érzékelik a női esélyegyenlőséggel kapcsolatos problémák egy részét.

Oravec – avagy mindig a férfi az okosabb

Oravec Éva Csilla *Tűsarkóban hátrafelé* című könyve az IPM Könyvek sorozatának egyetlen darabjaként jelent meg 2006-ban, a szerző különböző antifeminista témájú írásainak gyűjteménye. Az IPM (Interpress Magazin) a tudományos-ismeretterjesztő folyóiratok közé sorolható, legalábbis ezt tükrözi a szlogenje: „A gondolkodó ember lapja.” Így a könyvsorozat címe is azt sugallja, hogy tudományosan megalapozott munkát vehetünk kézbe, ismeretterjesztő stílusban megírva.

A kötet címlapján a címnek megfelelő rajzolt női lábpár látható térdhajlatig, tűsarkú cipőben, háttal az olvasónak. A cím és kép értelmezését a könyv címével megegyező második írás teszi lehetővé azok számára, akik nem ismerik a Ginger Rogersnek (esetenként Faith Whittlesey-nek) tulajdonított mondást, miszerint ő ugyanazt megcsinálta, amit táncpartnere, Fred Astaire, csak tűsarkúban és hátrafelé. Oravec ezt a feministák népszerű szlogenjének mondja (28). A címnek a könyv ismeretében lehetséges egy másik értelmezése is: a feminista internetes portálként működő tűsarok.org-ra referál, azt kritizálja, és így a feminizmus hátrafelé való haladására is utalhat. A tűsarok.org, illetve az előzményét képező Magyar Narancs-melléklet névadását Oravec megkísérli a feministák ellen fordítani: míg – mondja – a feministák korábban melltartóégetésekről híresültek el, most egy patriarchális szimbólumot választanak maguknak autonómiájuk bizonygatására (vö. a tűsarok.org szlogenjével: „Az autonóm nők lapja”), hiszen „a tűsarkú cipőnél kevés nőiesebb, vagy ha úgy tetszik, hímsovínisztább ruhadarab létezik”(19). Ebből arra következtet, hogy a feminizmus egészére is ilyen „szellemi zavarosság, átgondolatlanság, logikátlanság” jellemző (uo.). Még véletlenül sem merült fel benne, hogy a címválasztás³ mögött nagyfokú *reflektáltság, tudatosság* állna (ti. Pedro Almodóvar *Tűsarok* című filmjére utal), amelyek egyébként a tényleges feminizmus meghatározó fogalmai.⁴

A könyv hátoldalán szereplő első ajánló – ízléses módon – az ugyancsak a Magyar Narancsban (!) megjelent és nagy visszhangot kiváltott

³ A névadáshoz részletesebben lásd: <http://www.litera.hu/hirek/szigliget-masodik-nap>

⁴ Időnként az antifeminista munkák is építenek a tudatosságnövelésre, csak éppen egészen mást értenek alatta.

Oravecz-cikk⁵ ellen tiltakozók levelének egy részlete („több mint száz aláírás”), a második pedig egy IPM-es kolléganő dicsérete, aki szerint a könyv szerzője „tényleg úgy látja a férfi és a nő közötti különbséget, ahogyan az valójában van.”

A könyv olvastán két dolog hamar feltűnhet, mindkettő általános gyakorlat az antifeminista munkákban: az egyik az hogy a szerző saját mindennapos élményeit általános tételekké emeli (pl. egy londoni melegfelvonulást végignézve levonja a konklúziót, hogy a homoszexuálisok valójában önmagukba szerelmesek, 164–165). A másik jellemző jegy a számos önellentmondás. „A férfiak okosabbak” c. írás elején szerepel az az állítás, hogy az IQ bontható (verbális és performációs intelligenciára, 34), a további fejtegetések során ez azonban mégsem lesz szempont – persze, mert akkor ki kellene fejteni, hogy a verbális vizsgálatok milyen eredményeket hoztak az egyes nemek esetében, aztán azokat boncolgatva bemutatni, hogy a nők verbális előnye nem is annyira igaz, mert az egyes nemeken belül nagyobb szórást mutatnak az egyes részképességek, mint a két nem között (vö. Huszár 20–26 és az ott hivatkozott munkák). Ennek beismerése esetén azonban Oravecz egyik fő állítása, tudniillik hogy a férfi és a női agy teljességgel különbözik (36), kevésbé lenne tartható. Lássuk a női agy és férfi agy kapcsán a szerzőnek az egyes nemek képességeire vonatkozó néhány megállapítását:⁶

Mindez nem jelenti, hogy egy nőnek ne lehetne, ne kéne a sport vagy a hivatása gyakorlása során saját férfias oldalát és megtalálni és kidomborítani ahhoz, hogy teljes emberi lény legyen. (37)

[A] férfias/női agy kifejezés valójában nem egyedekre, hanem minőségekre vonatkozik. (39)

A csúcson mindenütt jellemzően férfiak ülnek, s nem elsősorban azért, mert nem hagyják a nőket ezeken a területeken érvényesülni, hanem mert a fizikai erőhöz hasonlóan a szellemi teljesítmény terén is általánosságban, alapvetően és jellemzően nincs egy súlycsoportban a két nem. (40)

Nem lennék egyébként meglepve, ha kiderülne, hogy a feminizmus ötlete eredetileg egy zseniális és ördögi férfi elméjéből pattant ki. (132)

⁵ A cikk címe „Fix kettes – avagy miért nincs a feministáknak hüvelyi orgazmusa?” volt (hozzáférhető itt: <http://www.manacs.hu/index.php?gcPage=/public/hirek/hir.php&id=11766>). Csaknem azonos címen és némileg eltérő formában szerepel az Oravecz-kötet negyedik írásaként (gyaníthatóan a MN-ba szerkesztett változat előtti verzió az, ami a könyvben olvasható).

⁶ A most és a későbbiekben szereplő szerzői idézetek mindig csak illusztrációul szolgálnak, nem kimerítő felsorolási az adott nézeteket kifejtő könyvrészleteknek.

A második idézetben szereplő állítás jó megoldás arra, hogy bármi mellett és ellen lehessen érvelni: ha egy nő mégis kiemelkedő tudós, akkor mondható, hogy nem tipikus nő-, hanem férfiagya van, de úgy általában csak azért nincs sok női tudós, mert a nők e pályára biológiailag kevésbé alkalmasak, ugyanakkor „[e]gy nő, ha akar, ma már lehet bármi: ürrepülő, bokszevilágbajnok vagy atomfizikus” (24). A negyedik idézet több megfontolást is kínál, de a legvalószínűbb üzenete az (ha van neki azon kívül, hogy a férfiak mindig okosabbak, mint a nők), hogy egy zseniális férfi alighanem a feminizmussal próbálta meg hiteltelenné tenni a neme ellen forduló nőket.

Oravecz alapvető koncepciója, hogy férfi és nő ellentétpárt alkot, ami öröktől fogva így van és így is marad (vö. Acsády 456–457):

[M]iben különbözik egyértelműen, visszavonhatatlanul és megmásíthatatlanul egy férfi gondolkodása a miénktől. (27)

[A nő] nem azért érzi jól magát a konyhában vagy a kertjében, mert a férfi ezt a szerepet erőltette rá, hanem nagyon mély, ősi szükséglete eléggül kiolyankor, amikor a nemi szerepével harmonizáló tevékenységeket űz. (125–126)

Amikor egy férfi kapcsolatba kerül egy nővel, két tökéletesen ellentétes világ, két önálló univerzum feszül egymásnak. (165)

Ez gyökeres ellentéte annak, amit szerinte a feministák képviselnek, akik szerint a két nem egyforma (ez a mindenkori leggyakoribb antifeminista állítás, vö. a Klenk-könyv címével):

[F]érfi és nő között nincs alapvető különbség – ez a feminizmus alapvetése. (12)

[A] feminizmus tagadja, hogy az ember kétnemű, hogy a nő más, mint a férfi, s ezért más munkát végez szívesen. (27)

Oravecz állításai alátámasztására semmilyen feminista munkára nem hivatkozik. Hogy is tenné, hiszen akkor reflektálni kellene például a biológiai és társadalmi nem (szexus és gender) fogalmára, annak megkonstruált voltára, a nemi identitásokra stb. A könyv sajátossága azonban, hogy a társadalmi tényezőket, hatásokat nem létezőnek tételezi (szociológiai szempontokat még véletlenül sem említ), Oravecz a biológiai esszencializmus rabja, szerinte egy ember sikereit, kiemelkedését kizárólag nemének megfelelő intelligenciája és testi ereje szabja meg, semmi más:

Véletlen, hogy a történelem legnagyobb koponyái, a világ legeredetibb gondolkodói férfiak voltak? (...) Fel tud-e valaki sorolni akár két olyan nőt is, akit zseninek lehet nevezni? (...) Miért nem lehet kimondani, hogy a férfiak okosabbak? (41)

Érdekes azonban, hogy a könyv írója evolúciós biológiaiak és pszichológiaiak mondott állításai esetében több női kutatót is idéz. De hogyan magyarázzuk meg a női kutatók pusztán létét, amikor „a természettudományos megismerés távol áll a női lélektől” (46)? A férfias agyú nőekkel mint kivételekkel? A női rafinériával? Oravec egyrészt az előbbit vallja:

Mindnyájan ismerünk olyan nőket, akiknek az agya inkább nevezhető férfiasnak, mint nőiesnek, hogy ne kelljen messzire menni a példával, a könyv szerzőjének agya sem tipikus női agy. Ez azonban nem von le semmit annak a megállapításnak az erejéből, hogy statisztikailag, a populáció egészét tekintve a nők kevésbé alkalmasak mérnököknek, térképészeknek, építészeknek. (39)

Ez a megállapítás a „mindig vannak kivételek” közhelyet használja, így aztán nincs is olyan jelenség, amit ne lehetne a segítségével megmagyarázni (l. fentebb is). Emellett a szerző az adott tudományterület „sajátosságaival” magyarázza, ha mégis remek női képviselői vannak, pl. azzal, hogy az etológiai megfigyelésekhez jobban passzol a női alkat, mely kiváró, a másikat egyenrangú partnernek tekintő jellegű (pl. Jane Goodall, Dian Fossey, 46-47).

Fentebb már láttuk, hogy a szerző szerint a feministák a két nem különbségeit el akarják mosni. További céljaik, jellemzőik Oravec szerint a következők:

- *A feministák célja a férfiak saját másolataikká formálása (elférfiatlanítása) erőszakos módon (lásd 13.). Nem világos viszont akkor, hogy a nőietlen feministák hogyan tudnak elnőiesíteni férfiakat, ha maguk sem tudnak/akarnak a szerző szerint normálisan nőiesek lenni? A feministák férfias volta és a férfigyűlölet hogyan hozható egy kalap alá?*
- *A feministák a nemi esélyegyenlőség zászlaja alatt elhnyomják a férfiakat:*

Mert valóban itt lenne az ideje annak, hogy a nemek közötti esélyegyenlőség mérlegének a nyelve kezdjen végre lendülni visszafelé, ha csak néhány foknyit is. Jelenjen meg hallható módon az a halk, de egyáltalán nem erőtlen női hang a feminista hangzavarban, miszerint mi lenne, ha mi, nők a férfiakat hagynánk végre, hogy önmaguk lehessenek.

Azért szeressük őket, amik, s végre értsük meg, miben különbözik egymástól alapvetően és megmásíthatatlanul a két nem. (23.)

Az első mondat figyelemreméltó, mivel egy feminista állítás is szerepel azért benne: még nem valósult meg az esélyegyenlőség.

- *A feministák fizikailag visszataszítók* (jellegzetes antifeminista közhely, l. még Bakosnál is lentebb):

Ha feminista nővel hozza össze valakit a jó sorsa, látni az arcán, hogyan veszítette el lány vonásait. (105)

Ez a klasszikus diszkriminációs gyakorlat: ha nem tetszik az adott csoport, kritizáld a külsejét! Az előbbivel szoros összefüggésben áll az a megállapítása is Oravecznek, hogy a feministák, „az öntudatos lányok” „valójában magukat akarják a címdalokon viszontlátani mint ideális nő”, tehát irigyek a nem átlagos szépségű modellekre (74–75). Pedig „a szépségideál nem holmi ostoba, ránk erőltetett sztereotípiája, s mi értelme azoknak a vállalkozásoknak, amelyek meg szeretnék változtatni a férfiak szexideálját” (80).

- *A feministák valójában hatalmi ambícióikat élik ki a feminizációban* (szintén gyakori antifeminista állítás, l. még lentebb is Bakosnál):

A feminizmus sem szól valójában semmi másról, mint a hatalom férfias gyakorlásáról. (124)

- *A feministák felkarolják a gyilkosokat és a prostituáltakat, „áldozatok”-nak kiáltva ki őket, de csak szólamokban, „rázósabb szituáció”-ban elfordulnak tőlük:*

Miért olyan ivarérett, felnőtt nőket akarnak a feminista mozgalmárok a családon belüli erőszakkal szemben védelmezni, akik felelősséggel tartoznak önmagukért és a döntéseikért? (111)

Az előbbivel függ össze, hogy Oravecz szerint az áldozat is tehet róla, ha bántalmazták (vö. Bakosnak az asszonyverésről szóló állításával lentebb):

Bizonyos vagyok benne, hogy minden szakember tévúton jár, aki a zaklatás bármely formáját csupán a zaklató jellemvonásaiból próbálja levezetni. A zaklatás ugyanis mindig egy interakció során születik meg, amely interakciók folyamatos alkufolyamatok során alakulnak. (115)

Úgy gondolom, minden hasonló esetben érdemes az áldozatnak a saját, egyéni felelősségét megvizsgálni . . . Mennyiben vagyunk mi magunk felelősek azért, ami megtörténik velünk? Elkerülhető lett volna, ha jobban hallgatunk az ösztöneinkre, a belső hangunkra? (116-117)

Ebből az következik, hogy Oravec szerint egy az utcán megerőszakolt nő mindig maga okozza a saját vesztét. Minimum azzal, hogy kiment az utcára.

- *A feministák boldogtalanok, pszichés (szexuális) problémáik vannak:*

A feminista nő a saját, belső férfi oldalával nincs kibékülve, ezt a diszharmóniát vetíti ki, és látja boldogtalansága okát a kívülvilágban, a férfiban. (13)

Globálisan érvényes elemzést is kapunk: a feminista nők esetében erős, elnyomó anya és elnyomott apa figyelhető meg (180). Emellett jellemző rájuk a háritás:

A feministák többsége helper szindrómában szenved: azért foglalkozik a segítségre szorulókkal, hogy addig se kelljen magán dolgozni, önmagán segíteni. Keres valakit, aki nála is gyengébb, s akihez ő maga is segítségül fordulhat azáltal, hogy úgymond segít rajta. (27)

A feminista mozgalom nem több, mint pótcselekvés azon nők számára, akik önállóan, mint szuverén egyének nem tudnak optimálisan működni. (190)

- *A feministák hazugok és inkompetensek (az előbbivel az utóbbi vonásukat leplezik): csak ők állítják, hogy diszkriminálják a nőket, illetve csak azok a nők csatlakoznak (feminista) szervezetekhez, akik nem értenek a szakmájukhoz:*

Azok a kolléganőim, akik tudnak írni, velem együtt vallják, hogy soha, sehol nem ért minket semmilyen hátrányos megkülönböztetés a munkánk során. (14)

Tapasztalataim szerint a férfiak kimondottan nyitottan és toleránsan fogadják a hagyományosan férfias munkahelyeken a női kolléga megjelenését. (191)

Mindkét állítás érdekessége, hogy ezek szerint a munka világában nincs semmi probléma az esélyegyenlőséggel.

A feminizmus tehát a hataloméhes, sikertelen és frusztrált nők gyűjtőhelye a szerző olvasatában, de *a feministák további lényeges vonása a női önismeret (bármilyen is legyen az) hiánya*:

[M]eggyőződésem, hogy egy feminista nő nem él harmóniában sem önmagával, sem a világgal. (13)

A feminista életfeladatai között minden bizonnyal ott szerepel az alárendelt női szerep elfogadása. (181)

Az utolsó idézet jól mutatja, hogy Oravecz nőként hol jelöli ki a nők helyét.

A szerző könyvének konklúziója tehát a következő: a feministák valójában a biológiával szállnak harcba, ami eleve esélytelen küzdelem, hiszen „az esélyegyenlőség híveinek⁷ valójában az anyatermészettel van pere” (78).

[A]mi engem illet, nézetem szerint a meccs egyértelműen a feminizmus kontra természeti törvények, a tippem pedig: fix kettes. (25).

A fix kettes azonban szemlátomást nemcsak a feministáknak, de a női nem egészének is jár.

Bene – mindenről a feminizmus tehet

Bene Éva *Emancipációs bumeráng* című könyve, mely alapvetően vallási okokra hivatkozva⁸ utasítja el azokat a nézeteket, amelyeket a feministáknak tulajdonít, érdekes színfolt az antifeminista munkák sorában, ugyanis bizonyos tekintetben erősen nőpárti könyv is: a szerző számos helyen megemlíti, hogy sok nő a férfiaknál sokkal többet dolgozik, és ez a nagyfokú leterheltség – mint orvosként gyakran érezte – pszichés és testi problémákat okoz náluk, valamit tehát tenni kell a nők érdekében.

A kötet borítóján egy madonnakép látható – anya csecsemőjével –, ez szimbolizálja, hogy a szerző milyen jövőképet sugall a hármasszorításban (munkahely, háztartás, gyereknevelés) vergődő nőknek: visszatérést a hagyományosan felfogott anyasághoz. Ez a konklúzió meglehetősen

⁷ Mint látható, a szerző hol jellemzőnek tartja a feministákra az esélyegyenlőségért való küzdelmet, hol elvitatja tőlük.

⁸ Itt nem kívánunk behatóan foglalkozni a vallások és a feminizmus vitáival. Nem gondoljuk, hogy a vallásosság és a feminizmus szükségszerűen kizárná egymást (létezik feminista, illetve a nőket a férfival egyenlőnek tartó teológia is, vö. Gánóczy 2002).

általános az antifeminista munkákban, akárcsak a patriarchális berendezkedés létjogosultságának igazolása. Bene is így tesz, a patriarchizmus létét elismeri, de az abban működő gyakorlatokat nem tartja a nők elleni elnyomásnak. Felfogása szerint a nemek különböző feladatra rendeltettek, komplementer szerepűek (vö. Acsády 454), a háztartási és pénzkereső munka megosztásának a mai korra vonatkozó javaslata is erre épül. Eszerint a nők és a férfiak a családban ne az összes munkát osszák el egymás között igazságosan – tehát mindenki végezzen háztartási munkát, vegye ki a részét a gyereknevelésből a munkahelyi feladatai mellett, hanem mindenki „a nemének megfelelő” munkát végezze, vagyis a férfi munkahelyen dolgozzon, a nő pedig vigye a háztartást és főként ő nevelje a gyerekeket (9).

Bene a nők jelenkori nehéz helyzetéért a feminizmust teszi felelőssé, mivel *a feminista mozgalom a női munkavállalás szorgalmazása révén felforgatta a nők tradicionális helyzetét*. Ellentmondásos ugyanakkor, hogy a könyvben akár néhány lapon belül is hol a „régí”, hol a „modern” feminizmus, hol az arra ideológiai szempontból építő kommunista diktatúra, hol a háború utáni gazdasági helyzet jelenik meg a nők tömeges munkába állásának okaként, hol pedig mindezek együttesen:

A nők nem vették észre, nem tudták, hogy belelovalták, belekényszerítették őket az emancipációba, és ez a modern feminizmus jóval többet ártott a nőknek, mint a korábbi. (33)

A nők tömeges munkába állása több tényezőre vezethető vissza. Kezdetben a háború utáni munkaerőhiány és életszínvonal-romlás volt az elsődleges, de ma már a létfenntartás kényszere mellett az okok között nem tagadható a fogyasztói társadalom növekvő anyagiassága és az „önmegvalósítás” szándéka sem. (35)

Hogy mégis miért a feminizmus ellen irányul a fő kritika, azt valószínűleg csak úgy magyarázhatjuk, hogy a szerző ezt tartja a nők munkába állásához vezető ideológiának – és persze ez az, amit most is támadni lehet, hiszen nem lehet örökké a kommunizmusra és a világháborúk utáni helyzetre hivatkozni.

A szerző Oravecz-cel ellentétben egyáltalán nem védi a női egyenjogúságot, mert nem is tartja kívánatos célnak. Benénél is megjelenik az a központi antifeminista gondolat, amit Oravecznél láthattunk, miszerint *a feminizmus alapvető célja a nemi különbségek elmosása*. Ez az elgondolás több forrásból is táplálkozik nála: a homoszexualitásnak és a liberalizmusnak a feminizmussal történő összekapcsolása révén az előbbi kettőnek

tulajdonított, erősen sztereotip vonásokat az utóbbira is vonatkoztatja, lényegében szinonimaként kezelve őket.

Ugyancsak közös jegy az Oravecz-könyvvel, hogy Bene is úgy véli, a biológia, „a” tudomány már eldöntötte a nemek kérdését: a könyv elején szereplő fejezetek egyikében („II. A feminizmus: a nők tradicionális helyzetének a felforgatása”, 16–30) elhangzik az a gondolat, hogy a 70-es évektől elterjedő uniszexualitásra a tudomány a férfi és női agy különbségének felismerésével végzetes csapást mért. A szerző ezt az állítást tényként kezelve nem is tartja szükségesnek, hogy a férfiak és nők különbsége mellett tovább érveljen.

A legmeghatározóbb vonulatot az „Emancipációs bumeráng”-ban a feminizmus démonizálása képviseli, ugyanis a jelenlegi társadalmi problémák zöméért a feministákat teszi felelőssé:

[E]z a modern feminizmus jóval többet ártott a nőknek, mint a korábbi: ugyanis nemcsak abnormális terhet rakott a nők vállára, hanem eltörölte a házasság szentségét, elősegítette a családi kötelek fellazulását, a válások számának emelkedését, az egyszülős, csonka családok kialakulását, tönkretette a férfiakat, és eltorzította a gyereknevelést is. Mindez együttesen a nők identitásválságát idézte elő, és mérhetetlen szenvedéseket zúdított rájuk. (33)

[A]z emancipáció nyeresége pedig az idegesség, a devianciák, a pszichoszomatikus betegségek és a korai halál lett. (36)

Ha megnézzük közelebbről az ártalmak sorát, feltűnhet, hogy ilyen méretű társadalmi hatásokat csak egy rendkívül befolyásos csoport vagy társadalmi erő lenne képes elérni.

Bár Bene szociálisan jóval érzékenyebb, mint Oravecz, lényegi különbség mégis köztük e tekintetben, ugyanis a nők jelenlegi nehéz helyzetét okozó társadalmi tényezők közül Bene sem foglalkozik az előbbieken kívül többel. A feminizmus pozitív hozadéka szerinte csak egy nagy adag „öntudat”, vagyis a nők munkába állásának egyetlen előnye sem jelenik meg nála.

Mint korábban említettük, Bene erős kritikát fogalmaz meg a nők mai leterheltségével szemben, de a megoldást valamiért mégsem a férfiak azonos mértékű tehervállalásában találja meg:

[A] legodaadóbb apai segítség sem képes csökkenteni a dolgozó anyák megterhelését. (34)

A férfiak otthoni teendőibe való bevonásának értelmetlenségét – amennyiben a témához pozitívan viszonyuló férfit tételezünk fel – Bene

sajnos nem magyarázza meg, de kérdés, hogy a *legodaadóbb* jelző akkor vajon mit is jelent? Ha pedig nyilvánvalóan nem merül fel reális lehetőségként, hogy a férfiak is beálljanak az otthoni női munkákat végzők sorába, hiszen, mint a könyvből több helyütt megtudjuk, az ősidóktól fogva az nem az ő dolguk, akkor mi értelme az apai segítségre hivatkozni?

Bene szerint igazából egy fenékkal egy lovat lehet megülni. Vagy dolgozik valaki a munkahelyén, vagy családjában, a kettő egyszerre nem megy, aki az egyiket akarja, a másikra már nem vágyhat, mert vagy belerokkan, vagy rossz szülő/munkaerő lesz:

Ha egy asszony három műszakban csillés, éjszaka taxizik, vagy a disszertációját írja, ha idejét és energiáját a család helyett a kenyérkereső foglalkozás és/vagy a karrier, tehát az anyagi javak megszerzése köti le, aligha tudja betölteni anyai hivatását. (34)

A hagyományos patriarchális berendezkedés a szerző szerint pozitív volt a nőkre nézve: megbecsülték őket anyai és női mivoltukban. Ez azonban egy, a valóságban sosem létezett, megszépített múlt, amelyet a szerző jövőként is kívánatosnak tartana.

Korábban már szóba került, hogy a Bene-könyvnek van egy erősen nőpárti vonulata, az antifeminista gondolkodásban azonban – bár első pillantásra meglepő lehet – egyáltalán nem ritka, hogy képviselői a női nem elnyomása ellen való küzdelmet elvitatják a feministáktól (l. Dér 190), a férfigyűlölők torz képét vetítve rájuk. Ezt látjuk Benénél is: a nőknek az otthoni és a munkahelyi feladatok miatt jelentkező túlterheltségét, melyet a feminista ideológia negatív következményeként mutatott be, a szerző szerint a férfiak önzése, modern kori restsége tovább fokozhatja (tehát továbbra sem okai a férfiak a női szenvedéseknek, csak növelői):

A férfiak... a családon belül sajátos módon modernizálják hagyományos szerepkörüket: a családfő jogait meg kívánják őrizni, a kötelességeit pedig gyengéden átengedik az asszonynak. A férfiönzés nem haladt a korral, a férfiak többsége a homokba dugja a fejét, és egyszerűen nem hajlandó észrevenni, hogy a feleség belegebed a munkába. (69 és kk.)

A nők azonban csak kivételesen engedhetik meg maguknak, hogy a férjükre támaszkodjanak. (69)

Az asszonyok vállaira nemcsak az élet súlya, a lelkiéhiányos férfifolyondárok többletterhe is ránehezedik. (uo.)

A kibújást szolgáló férfirepertoár bőséges, és az alapvető műsorszámokat a találékony férfielme egyéni vonásokkal képes gazdagítani. Vannak, akik a

tevékenység látszatával operálnak: a munka és a kultúra kínai falának a szelárnyékában meghúzódva várják türelmesen, amíg a problémák a feleség által vagy maguktól megoldódnak. Nem léphetnek közbe, mert dolguk van. Közismert a fogadkozó típus is, az élet apró-cseprő gondjain felülemelkedő, de a család iránti felelősségét mélyen átérző családfő, aki árvíz és tűzvész idején majd megmutatja szeretteinek, ki a legény a gáton! A kisebb napi feladatokkal addig is boldoguljon az asszony. (70)

A „családfői feladatok elhanyagolása”-ért kivételesen nem a feministák vannak hibáztatva, mert értelemszerűen nem is lehetnek, de a példák után a férfiakról ismét elterelődik a figyelem: az igazi bűnös a „posztmodern kor divatos szerepcseréje” (69).

Bene, remélve, hogy a férfiak is visszatálnak a szerinte helyes útra (vö. „csak abban reménykedhetünk, hogy a férfiak egyszer csak valami csoda folytán [folyondárból] visszakeményednek hadrafogható karóvá”, 70–71), a „kezdetekhez” való visszatérést javasolja megoldásként: a nő életét töltsse ki a család és ezzel elégedjen is meg. Arra nincs válasz, hogy mi a helyzet olyankor, ha egy nő ezzel nem tud megelégedni (l. 96–97). Bene elgondolása azonban, ha valaki teljesen a magáévá is teszi, teljesen figyelmen kívül hagyja a magyar gazdasági hátteret: az egykeresős és úgy anyagi értelemben működőképese családok száma igen kevés, így a legtöbb családban a nők még ha akarnának, sem tudnának tartósan otthon maradni.⁹

Bakos – a nőgyűlölő

Bakos Zoltán *A helyes asszonytartás* című könyve esetében a címadás és a könyv egész borítója is hatásadász módon azt a célt szolgálja, hogy mindenki a kezébe vegye, akinek csak a szeme elé kerül: a címoldali nagy, illetve a hátoldali kis fotókon egy férfi – női pár (?) sétál az utcán, a férfi beszél és magyaráz hol a nőnek, hol a mobiltelefonjába, hol egy üveg sörrel a kezében, a nő pedig két rekesz sört cipel a férfi mellett. A hátoldali ajánlók egyikében a szerző sorait olvashatjuk a nő mint fogyasztási cikk gyors előregedéséről és így értéktelenné válásáról. A többiben viszont a szerzőnek az az igen újszerű koncepciója jelenik meg, miszerint *a mai világban igazából a férfiak vannak elnyomva*.

Ezt a könyvet nem ajánlom azoknak, akiket *végérvényesen legyőztek a nők*.

⁹ Ld. Blaskó 2006, 9.

[pirossal kiemelve a többi ajánló rész közül:] Ajánlom viszont azon sorstársaimnak, akik még állva maradtak ebben a *nő uralta világban*, és a feministáknak, mert remélem, többeket megüt közülük a guta.

Sok új fejleménnyel számolhatunk a nemek egymáshoz való további viszonyában. A változások haladhatnak a teljes férfi-női egyenlőség felé, ami gyakorlatilag *további női előnyöket* jelent, illetve visszafordulhatnak a régi kipróbált rendszerek felé, melyek szerint (napjainkban is) a Föld lakosainak többsége él. (kiemelések D. Cs. I.)

Ha mással nem is, a patriarchális berendezkedés ellenére nőuralmat hangoztató szerző ezzel felkeltheti a feministák érdeklődését (akik egyébként a borítón, az előbbi ajánlókon kívül a címdal képén is meg vannak szólítva egy rövid felirat keretében: „Feministák reszkesettek!” [sic!]).

Amennyiben azt gondolnánk, hogy értelmiségi körökben az ilyen színvonalú munkákat egy vállrándítással el szokás intézni, meglepődve tapasztalhattuk az ellenkezőjét: a tárgyalt könyvről kulturális esten irodalmárok vitatkoztak,¹⁰ a Korunk c. irodalmi folyóiratban is megjelent róla egy kritika (2007. március), a szerzőt pedig a közszolgálati televízió Kultúrház című műsorába is meghívták vendégnek.¹¹ A bemutatott három antifeminista könyv közül tehát egyértelműen Bakosénak lett a legnagyobb a fogadtatása. A másik két kötettől abban is különbözik, hogy igen terjedelmes – 441 apróbetűs oldal –, valamint felhasznált és ajánlott irodalomjegyzéket tartalmaz, és az antifeminista munkákra nem jellemző módon feminista munkákból is idéz (ennek mikéntjéről lesz szó a későbbiekben).

A kötet maga négy nagyobb fejezetből áll (A helyes asszonytartás, A nők hatalma, Feminizmus, Szemelvények a nő kultúrtörténetéből), ezek közül kettőre, a második és a harmadik fejezetre koncentrálunk az alábbiakban, arra keresve a választ, hogy egyrészt miért állítja Bakos, hogy ma a nők uralják a világot, másodrészt hogyan vélekedik a feministákról. Munkája ugyanis a nőgyűlöletet tematizálja, s ennyiben eltér a fent elemzett két munkától, annyiban viszont nem, hogy azokkal együtt a férfiak felsőbbrendűségét hirdeti.

„A nők hatalma” c. részből az derül ki, hogy a nőnek akkor van hatalma, ha pénze van, illetve ha szép, de ritkább esetekben az okosság, a szexre kaphatóság, az akaratosság és az erőszakosság is hatalmat adhat neki. Bakos számos dologban a női hatalom megnyilvánulását látja („Európában a férfifölény látszólagos”, 114), így *a gyerek(ek)nek váláskor az anyáknak történő odaítélésében, mert a jog a nők oldalán áll; a férfiak pénzének felélésében (vacsoraszámlák, kitaratás); komoly közéleti pozíciók betöltésében; és abban, hogy*

¹⁰ <http://kiadok.lira.hu/kiado/magveto/index.php?action=hir&id=277>

¹¹ <http://old.hirado.hu/magazin/cikk.php?id=174569>

valójában ismerkedéskor mindig a nő választja a férfit, de azért a hajdani előnyöket (udvariasság) is megköveteli (111–116). Az állítások alátámasztására statisztikákat nem kapunk (pl. a hazai közéleti pozíciók nemek szerinti megoszlására, a jogi esetek arányaira, indoklásaira).¹²

A fejezet további alfejezeteiben *a nők kacér és hűtlen természetére* vonatkozó eszmefuttatásokat olvashatunk. „A házasság” c. részben több ponton is a Bene-féle múltidealizáció jelenik meg, Bakos főleg történelmi és néprajzi ismereteket vegyítve arra a következtetésre jut, hogy a régi patriarchális rendszerekben nem is volt olyan rossz a nőknek (így a jus primae noctisban sincs tulajdonképpen semmi kivetnivaló), és a tartós házasságokat biztosította. Ugyanakkor „a nők már régóta a hatalomra pályáznak” állításra, vagyis a férfiak sanyarú múltjára is bőven találunk nála utalásokat (a Mátyást pórázon tartó Beatrix királyné, 172).

A „nőuralom” c. alfejezet a modern női bűnök sorát a következőkben látja: *erős szexuális kielégülési vágy*, ami férfissá teszi a nőket (175–180), különösen ilyenek *az emancipált, független nők* (ld. később is):

A modern nagyvárosokban kitenyészett egy – emancipált alapállása szerint feminista – nőtípus, amelyik elvan magában. . . . Ezek a nők a szerelemben – pardon, a szexben is – hasonlóan viselkednek, mint a független férfiak. >Bepasziznak<, aztán a szexszel töltött éjszaka után dobják a férfit. (181)

De a nőkre Bakos szerint általában is igaz, hogy a férfiak miatt nem tudnak szövetkezni, csak rivalizálni (a férfiak természetesen nem rivalizálnak), amitől még maszkulinabbak lesznek (191). Továbbá *a nők*

¹² Az egyetlen kivétel, amikor Oriana Fallacira hivatkozva ezt írja: „Amerikában a nőknek elképesztő hatalmuk van, övök a nagy részvények 60%-a, a biztosítási kötvények 70%-a, a takarékkönyvek 65%-a” (193). Bakos ugyan nem ad pontos hivatkozást, de irodalomjegyzékében Fallaci 1961-es „A haszontalan nem” c. munkája szerepel, és ennek 162 és 163. oldalán valóban az amerikai nők kiváltságos helyzetéről esik szó. Fontos látni viszont, hogy Fallaci állításainak jó része megkérdőjelezhető (adatdömpingje alátámasztásához semmilyen forrást nem ad meg): „A teljes amerikai politikát nők uralják: 1958-ban a népszámlálási intézet megállapította, hogy a női választók száma négy és fél millióval felülmúlja a férfiakét” (163). Tehát több az USA-ban a női választó – ez Magyarországra is igaz, de a több női választóból nem következik, hogy a nők uralják a politikát. Fallaci szerint „a gyerekek neveléséről, a házak berendezéséről, a férj foglalkozásáról, a férj ruházódásáról, a férj szórakozásáról, a férj diétájáról kizárólag a nők döntenek” (uo). Nyilván, hiszen a nő viszi a háztartást és a gyerekeket. Fallaci nem fejt ki explicite, miként határoznának a nők a férj foglalkozásáról, hacsak nem valamiféle anyai hatásra gondol (erre utal is, csak nem kapcsolja össze a férfiak pályaválasztásával), de ez akkor a világ összes férjéről – és nőjéről – elmondható, hiszen mindenkit anya szül. A feministákra egyébként mindig rájár a rúd: még ha ki is jelenthetnénk, hogy a 60-as évek Amerikájára a nők gazdasági fölénye volt a jellemző, akkor azzal kénytelenek szembesülni, hogy az általuk elért eredményeket ellenük fordítják.

*domináns szerepet visznek a párkapcsolatokban, házasságokban, módszereik: szexszel
zsarolás, szemrehányások, szabályrendszerek kiépítése otthon, a gyerekekkel való
manipulálás:*

Ki ne járt volna olyan házaspárnál, ahol szinte nem lehetett levegőt venni, mert az eszement nőstény abban élte ki – és evvel is erősítette – hatalmát a férje fölött, hogy mindennek milliméterre megvolt a helye a tévé tetején bólogató kutyától a hármasszekrény közepén a szárnyát fenségesen terpesztő herendi sasig. Az ilyen állandó nyomás alatt tartott férj ebbe aztán biztosan belerokkan, és inkább előbb, mint utóbb belehal. (183)

A gyerekek dolgában mindig a nők rendelkeznek hatalommal, ez minden kultúrára érvényes, de vissza is élnek vele. . . . Arra viszont többnyire figyelnek, hogy a gyerekekkel való konfliktusaikat rendre delegálják a férfinak, aki elvégzi a soros fenyegetéseket, szidásokat. (184)

„A reklámok és a szabadság” c. alfejezetben Bakos a feministákhoz hasonlóan erőteljes kritikai hangot üt meg, de más céllal és mondanivalóval: mivel szerinte a férfiak pénzét a nők költik el zömmel, és mivel ők buta és becsapható fogyasztók, tudatosabbá kell válniuk (alighanem ez az egyetlen hely, ahol ezt javasolja a szerző). Másutt is hangsúlyozza, hogy a nők a férfiak pénzét költik el, de hogy ezt az állítását szubjektív benyomásain kívül mire alapozza, nem derül ki:

Háziasszonyok százazrei mélyültek el az ajtók, bútorok, tükrök megfelelő elhelyezésében, hogy az energiák kedvező áramlását biztosítsák – a férfiak persze fizették a számlákat és fúrták a falakat. (191)

Különös, hogy a férfi reklámfogyasztó nem jelenik meg, reklámkészítőként is csak melleleg:

Előrebocsátom, a reklámokat nem kizárólag férfiak készítik, a stábok vegyesek. (185)

„A nők miszticizmusa” c. részben a női hiszékenységet állítja pellengérré a miszticizmus (azaz lényegében az ezotéria) iránti fogékonyságukat részletezve, ezzel magyarázza, hogy a női híveket a nagy egyházak miért kötik rengeteg előírással. Bakos a nagy vallásokhoz pozitívan viszonyul, a szektákhoz és a miszticizmushoz (mármint ahhoz, amit ő ez alatt ért) ellenkezőleg. A nők kezébe kerülve a hit szerinte csak rossz pályára futhat:

Ha egy asszonyt kislány korában nem tanítottak meg hinni valamelyik vallásban, az majd felnőtt korában csinál magának hitet, olyat, amilyenre a képességei alapján futja. (202)

Ezek az általánosítások arra jók az ilyen „érvelésekben”, hogy bármit igazolni lehessen velük. Amelyik nő a Bakos által a miszticizmus körébe utalt elveket követi, az ostoba, akármilyen nagyobb valláson nevelkedett is, mert akkor nyilvánvalóan eltévelyedett. Ugyanakkor Bakos nem ír arról, miként lehetséges, hogy a „miszticizmust” művelők és vezetőik egy jó része férfi (említ ugyan egy férfi misztikus tanítót, akinek egy nézetével nem ért egyet, de odáig már nem jut el, hogy ezekszerint a férfiakra is jellemző lehet a dolog).

Bakos a bántalmazást, az asszonyverést a házasságban teljesen elfogadhatónak tartja, sőt a *kézzrátétel* kifejezést használva a verést Jézus gyógyításával állítja blaszfém párhuzamba(!):

[A tönkremenő kapcsolatban] a felek kölcsönösen áldozatnak érzik magukat, és mereven ragaszkodnak ahhoz, hogy nekik van igazuk, a másik a hibás. Mindez egy tisztességes férfiember morálját keményen aláássa. ezért önvédelemből előfordul némely esetekben a >kézzrátételnek< nevezett eseménysorozat, amin közönségesebb emberek az asszony tisztességes elverését értik. A verekedést az esetek többségében nem férfiak kezdeményezik. (39)

A feminizmusnak szentelt fejezetben Bakos a következő előítéleteit bontja ki:

- a feministák a „férfi-női kapcsolatok kútmérgezői” (213);
- a feministák felelősek a szingliség divatjáért (a szingli kifejezést alig használja, inkább a feministát, tehát szét sem választja a kettőt!), továbbá a feministának lenni jó üzlet:

Tevékenységük a kereskedelemben óriási hasznot produkál, mert divatokat teremtenek, trendeket jelölnek ki, melyek a mai világban azt jelentik, hogy bővül a piac és fellendül a kereslet. Gondoljunk csak a szingli-jelenség agyonelemzett és ezzel reklámozott futtatására. (uo.)

Miért megfelelő ideálkép a feminista nő? Először is komoly gazdasági hasznot jelent azoknak, akik a hirdetéseket kifizetik, mert jó fogyasztó. Önállóan él, az átlagnál jobban keres, magasabbak az igényei. . . . A feminista nő kifelé él. Ha ezt a fogyasztás szempontjából nézzük, pompás, mert ehhez sokkal több értelmetlen vásárlásra van szüksége. (247)

- a feministák látszatharcot folytatnak, hiszen a fejlett világban a szabadságjogok már élnek („azt keresik, ami megvan”, uo.), kivéve a reklámokat, miközben ezek okozzák a modern kori rabszolgaságot (ld. korábban);
- a feministák a véleményformálók meghatározó részét alkotják és jókora presztízszük van:

[Ü]gyesen beépültek a média-véleményhatalomba annak minden szintjén, úgyszólván egy progresszív ágát alkotják oly módon, hogy erőszakosan kisajátítják a nők tömegeinek, valamint egyes kisebbségeknek, etnikai csoportoknak a képviselőit, minden legitimáció nélkül. (213)

Nálunk a dávodi leány abortuszjogáért szálltak síkra. Ezek a megjelenések a közvéleményben óriási tekintélyt kölcsönöznek nekik. Autentikus véleményformálók, megkérdőjelezhetetlen tekintélyek. (uo.)

[O]tt vannak a liberális pártokban, a parlamentekben, a szociáldemokrata vagy középutas pártokig mindenhol. (uo.)

Látható, hogy Bakos az összeesküvés-elméletekre jellemző módon – melyeket egyébként lenézéssel említ (213), de nagy elánnal képvisel – nagy és befolyásos, de nem egyetlen szervezetbe tömörülő csoportként ábrázolja a feministákat. Ezáltal viszont nemcsak azt a minősítést kapják meg tőle, hogy szervezkednek, de azt is, hogy alattomban teszik. Bakos könyve több pontján is elvitatja a legitimitást a feminizmustól (pl. 215), amiből logikusan következik, hogy a feministák nem a nők akaratát képviselve, hanem valamiféle kerülőúton (illegálisan?) jutottak be a hatalomba.

- A feministák a nekik tetsző híres nőket választják ki elődeikül, mindenféle tényeket figyelmen kívül hagyva:

Bakos a feminista elvekkal összeegyeztethetetlennek tartja a nők esetében, ha például valaki férjhez megy és gyereket szül. Nála minden fekete vagy fehér. A szerelem sem jár a feministáknak („A szerelemtől általában nem vesznek tudomást, mert nekik talán nem jutott ki”, 216). Innentől kezdve lehetetlen értelmes vitát folytatni, hiszen a Bakos által kigúnyolt, feminista példaképeknek mondott nőalakok mindig kénytelenek elvérezni, ha bármilyen, szerinte a nem feministákra jellemző női vonást felmutatnak életük során (pl. Mary Wollstonecraft gyereket szült amerikai szerelmének, ld. uo.).

- A feministák és a kommunisták közti erős kapcsolat (ehhez a vélekedéshez ld. Acsády 1996: 454) – erről egy külön alfejezet is szól „Feministák és kommunisták” címen (223–227); továbbá a feministák, ha nem kommunisták, akkor nacionalisták (226–227), ill. könnyen szakítanak a feminista mozgalommal, ha érdekeik úgy kívánják:

A feministák kétségbeesett elődkeresése nekem olyannak tűnik, mint a kommunistáké, akik annyi partizánt meg ellenállót, tizenkilences veteránt kreáltak maguknak 45 után, hogy azokkal meg lehetett volna nyerni a II. világháborút magyar részről. (218)

A bolsevikok egyébként tényleg komolyan gondolták a nemek egyenlőségét, mindezt holmi forradalmi romantikával karöltve. (225)

Láttuk már az angol feministáknál, amikor kitört az első világháború, mindből lelkes nacionalista lett, és eszükbe sem jutott olyan dolgokkal foglalkozni, mint a feminizmus. (226)

A feminista tehát mindig a diktatúrákat választja.

- A feministák rondák (ld. korábban is), s ez okozza megkeseredettségüket és a szép nőkkel szemben ellenszenvüket:

Az amerikai feministák a vietnami háború befejezése utáni időkben remek újsághíreket prezentáltak a Miss Amerika-ellenes tüntetésekkel. Ahogy a képeken látni lehet, egy csomó hisztérikus, előnytelen külsejű, lehasznált nő akciózik a kamerák előtt. (231)

A mai feminista törekvések követelések közül Bakos többek között a következőket említi meg (237–245): a nemiség szabad kifejezése, a hagyományos szüléshez való jog, a férfias munkakörökben való munkavégzés joga, a férfiak diktálta szépségideál elutasítása, a házasság intézményének támadása. Ezek nagy részét azonban csak kifigurázza, vagy összekapcsolja más feminista bűnökkel, és kikerüli, hogy magát az állítást cáfolnia kellene:

A nőmozgalmárok kitalálták, hogy ők férfias munkakörökben is dolgozni akarnak, mert személyiségüket nem taposhatja el férfi erőszak és uralom. Nem tudnak fejlődni – mondják –, mert az anyai szerep (szerintük, akik általában nem vállalják) kevés egy nőnek, >bezárja őket<. Ha pedig anyaként jól funkcionálnak, akkor nem tudnak a hétköznapi életben úgy forogni, mint hajadon társaik, akik még vadászhatnak a férfiakra. Az izgága feminista nőknek ez a tradicionális állapot sosem tetszett. Viszont – el kell ismerni – szép lassan egyre több eredményt értek el. Lett szabadságuk

bőven, a modern jogállamokban könnyen meg lehet szabadulni legálisan a nem kívánt gyerektől. A férjtől pedig úgy, hogy annak anyagi erejét élvezhessék. (238)

Látható, hogy a kezdeti állítás (a férfias munkakörök betöltésének vágya) rögvest anyaságellenességre, abortuszpártiságra és a férfiek anyagi felhasználására módosult.

Ha pedig a modern feminista követelések némelyike Bakos szerint pozitívumokkal (is) járhat, akkor azonnal elvitatja őket a feministáktól (miután épp ő maga sorolta be a feminista törekvések közé!):

Éljen a szeretkezés művészete! – adták ki a jelszót [a feministák]. Ez is jó ötlet, de ehhez nem biztos, hogy feminista nőkre van szükség. Azaz ezek megtaníttatása a férfiakkal nem feminizmus, hanem női okosság és rafinéria kérdése. (237)

Esetleg kegyesen elfogadja némelyiket, de innen is kihagyja a feministákat:

Ebben a kérdésben hagyni kell a nőket, hadd küzdjenek az igazukért, mert ez mindannyiunk érdeke. (237–238, kiemelés D. Cs. I.)

Bakos a könyvében külön fejezetet szentel Simone de Beauvoir-nak („Beauvoir, a feminista”, 250–266, akinek két munkája szerepel az irodalomjegyzékben, *A második nem* és az *Amerikai útinapló*, név szerint nem említi ezeket a főszövegben). Beauvoir-t kivételesen értelmesnek tartja a feministák közül, sokszor dicséri is: „nem az a fajta feminista volt, akit rajta lehetne kapni holmi ellentmondásos vélekedéseken” (250). Ezért elsősorban nem is feministának tartja: „Művelt úrilány volt, az a fajta nő, aki elsősorban tehetséges alkotó, és csak aztán feminista” (uo.). Bakos a következő kritikákat fogalmazza meg Beauvoir állításaival szemben:

- Beauvoir-nak nincs abban igaza, hogy a muszlim nőké (volt) a legrosszabb sors, Bakos szerint a középkorban jobb dolguk volt, mint a keresztény nőknek, sőt ma is jól érzik sokan közülük magukat. Ennek bizonyítása azonban elmarad.
- Beauvoir-nak a szovjet nőt dicsérő sorai (azonos munkáért azonos bért kap) nem igazak, sose volt ott egyenlőség, a nők csak szülni kellettek Sztálinnak.
- Beauvoir Amerikától megittasulva elhitte, hogy a háztartási gépek segítenek a nőkn, holott sokkal inkább gyártóiknak hoznak nagy hasznot, plusz időrést nyitnak a nőknek egyéb költségek

tevékenységekre. Bakosnál visszatérő elem, hogy a nők, ha szabadidejük van, akkor a férfiak pénzét költik.

- Beauvoir sérelmezi, hogy kevés a nőknek emelt szobor – ezt Bakos is elismeri, de hát kevés is a női felfedező, hadvezér stb., aminek „neveltetési, mentális és genetikai okai vannak” (255). Neveltetésbeli konkrét okot egyet említ, ti. a lányokat a szülők szokásosan nem engedik elcsatangolni, míg a fiúk játszhatnak felfedezőset. És máris az intelligenciabeli különbségek következnek:

[A] nők bensejükben sokkal inkább a földön járnak, és általában nem hajlandóak olyan dolgokkal foglalkozni, melyeknek túlságos távlati jelentősége van... Ezekre kísérleti bizonyítékok vannak. Egy friss angliai felmérés szerint a férfiak IQ-ja 5%-kal magasabb a nőkénel. (uo.)

- Beauvoir a terhességet és a szülést rettenetesnek állítja be – ezt Bakos röviden elintézi azzal, hogy Beauvoir-nak sosem volt gyereke, nem csoda, ha ezt hiszi (ehhez hozzátehetnénk, hogy Bakos pedig nem szült, így aztán kevés fogalma lehet róla, milyen érzés az egy nőnek).
- Bakos szerint alighanem Beauvoir-tól ered az a feminista gondolat, hogy sok a férfi erőszaktevő – ezt nem cáfolja, hanem a divatmagazinok modelljeinek számára visszatetsző típusait és változásait írja le, valamint arra, hogy Beauvoir-nak alighanem szexuális problémái lehettek.
- Beauvoir szerint a házasság elnyomja a női szexualitást, a házasságban a nő teste árucikk. Ez Bakos szeint „klasszikus korai balos vélekedés” (259), miközben szerinte a házasság szeretetközösség és a kölcsönös önatadás terepe. Különös ezt olvasni, amikor Bakos nőkről tett állításai maguk is e korai balos vélekedést támasztják alá. Két oldallal később pedig már a művelt nők frigiditásánál tartunk:

A nemi élet a házasságon belül nála [ti. Beauvoir-nál] is hagyományosan egyenlő a nők önprostituálásával. Pedig ez igazán csak a hozzá hasonló művelt, talán emiatt túlzottan határozott és energikus nőket zavarta... a nemek kérdése nem osztályharc, hanem emberi minőség alapján dől el. A házasságon belüli önprostituálás pedig mint élethelyzet, olyan asszonyok gondja volt, akik nem tudták adekvátan megélni nőiségüket... Intellektuális fölényben állottak a legtöbb nővel, férfival szemben, de ez nem boldogította őket. (261)

- Az erotikusnak tartott női öltözetért Beauvoir szerint a férfiak hibásak – Bakos szerint ezért „a mi közös társadalmunk a hibás” (263), ő ugyanis nem szereti, ha a nők kényelmetlen ruhákat-cipőket hordanak, de azért

tetszik neki „a fene tudja miért” (uo.), sőt a nők is örülnek ezeknek a daraboknak.

- Beauvoir együttérez a prostituáltakkal – Bakos szerint márpedig azok maguk akarják, hogy szexuális tárgyak legyenek.

Bakos módszere a következő: ha egy kijelentéssel szemben nem tud ellenérvet felhozni, az alaptémához valamilyen módon kapcsolódó, de azzal lényegi összefüggést nem mutató, általánosító kijelentéssel él, pl. az erotikus női öltözködés kapcsán azt írja, hogy de hát ha az egyszer az azt viselő nőknek és az őket néző férfiaknak is tetszik! Ez ugyan semmiképpen nem cáfolata Beauvoir felvetésének, de látszólag legitimálja az ilyen öltözetek létét. Bakos nem bíbelődik pszichés problémákkal és a társadalmi elnyomásból fakadó kényszerhelyzetekkel (ld. a prostituáltak témáját), kivéve, ha az a feministák elleni kritikaként felhasználható.

Összefoglalás

Az antifeminista szerzők, mint láthattuk, nem a feminizmussal mint olyannal vitatkoznak, mivel azt nem ismerik, szerzőit nem olvassák vagy szándékosan félreolvasák, műveikre *érdemben* nem reflektálnak (egyes feminista művek kigúnyolása nyilvánvalóan nem éri el az érvelő vita szintjét).

Magyarországon a *feminizmus* kifejezésnek két, egymással alig érintkező olvasata létezik: az antifeminista és a feminista, ebből az előbbi igen az elterjedt és a meghatározó a közbeszédben és -gondolkodásban, de sokszor még a tudományos berkekben is. Az antifeminista olvasat, művelőitől függetlenül, egy végletekig sztereotip feminizmus- és feministaképpel operál (vö. „Míg nyugaton a backlash elsősorban a feminizmus által elért eredményekre, a női demonstrációkra reagál, nálunk főleg arra, amit az antifeministák feminizmusnak hisznek.” – Pál 2010a, vö. még Pál 2010b), amelyben a feministák tehetők felelőssé a világ csaknem összes bajáért: rombolják a nemek közti viszonyt, ők tehetnek a párkapcsolatok és házasságok megromlásától kezdve a gyerekvállalási kedv csökkenéséig, az abortuszokig. Ez az ellenségkép méretét és befolyását tekintve hatalmas, ami érdekes kontrasztot mutat a hazai feminista csoportok tényleges méretével.

A magyar antifeminizmus főbb vonásait a következőkben foglalhatjuk össze (fontos megjegyezni, hogy ezek nem okvetlenül együtt jellemzőek az egyes művekre):

- **biológiai esszencializmus:** a nő és férfi kizárólag biológiai lény, minden más vonása ebből a tényből fakad, a nemek viselkedését a genetikájuk, a biológiájuk határozza meg;
- **a nemi eltérések abszolútizálása:** a nemek közti különbségek minden más különbséget felülírnak, nő és nő, illetve férfi és férfi közti egyéni különbségek teljesen elsikkadnak;
- a nemi viszonyok tekintetében **a férfiak megváltoztathatatlansága** (mindig a nő az, akinek változnia, alkalmazkodnia kell, meg kell javulnia), ami csak látszólag áll ellentmondásban a **passzív nő antifeminista elvárásával** (az „igazi” nő passzív, alárendelődő és alkalmazkodó);
- **a feminizmus patologizálása, démonizálása:** minden bajért a feministák felelnek;
- **a feminista szakirodalommal való érdemi vitába bocsátkozás hiánya;**
- **a társadalomtudományok (főként a szociológia) idevágó eredményeinek figyelmen kívül hagyása;**
- **szakbarbárság, avagy az adott tudományterületen szerzett tényleges tudományos képzettség és ismeretek hiánya, az adott tudomány(terület) ismereteinek szubjektív értelmezése,** pl. megszépített és újraírt történelem (ld. lentebb is);
- **tekintélycentrizmus:** feltűnő egyetlen tekintély kijelölése és minden más szempont teljes figyelmen kívül hagyása (pl. „az erősebbik nem”, a tudomány, vallás, ősi népszokások, etikák), a patriarchális berendezkedés legitim;
- **idealizálás:** egy korábbi patriarchális szakaszba való visszatérés iránti vágy (idealizált múlt) VAGY az új – a férfinak behódoló, de modern – nőiesség elsajátítása (idealizált jövő).
- **szubjektív benyomások, sztereotípiák általános érvényűvé emelése;**
- **koherens érvelés helyett gúnyolódás és ironizálás** (bár egy fiktív, démonizált és patologizált csoportnak eleve nehezen lehet igaza);
- **feminista megállapítások felhasználása ellenérvelésre, de egészen más konklúzióval** (a női pályáiv megtörése a gyerekszülés következtében – antifeminista következtetés: a nők maradjanak otthon, amennyit csak lehet);
- **a feminizmus és a totalitárius rendszerek ideológiáinak összemosása** (a feministák célja enyhébb változatban: a nők munkába kényszerítése, erősebb változatban: férfigyűlölet és a férfiak kiirtásának vágya, vö. *femináci*, Dér 194);
- **a komplex látásmód teljes hiánya:** pl. olyan gondolatok, mint hogy a nők, amíg nem dolgoztak, sosem akartak válni.

Létezik egy komoly érintkezési pont antifeminizmus és feminizmus között, ez pedig a (biológiai) esszencialista gondolkodás, amit – bár teljesen más szándékkal és más gondolatmenetbe ültetve – egyes feminista irányzatok is képviselnek (vö. Tong 90–91). Ez számos veszélyt hordoz magában, hiszen a sajátos női és férfi tulajdonságok hangsúlyozása azzal járhat, hogy az antifeminizmus feminizmuskritikáinak eszközévé válnak. A feminizmus természetesen nem vitatja el a nemek közti biológiai különbségeket, de nem abszolutizálja azokat és nem legitimálja velük a fennálló egyenlőtlen viszonyokat és társadalmi gyakorlatokat. Ennek a gondolatnak az elterjesztése talán mindennél fontosabb lenne a hazai közgondolkodásban.

Antifeminista könyvek

- Bakos Zoltán. 2006. *A helyes asszonytartás*. Budapest: Metropolis Media.
- Bene Éva. 2007. *Emancipációs bumeráng*. Budapest: Kairosz Kiadó.
- Herman, Eva. 2009. *Az Éva-elv. Az újfajta nőiség szolgálatában*. Győr: Laurus Kiadó.
- Klenk, Dominik. 2009. *A nemek összezavarása: Gender mainstreaming – a férfi és a nő vége?* Budapest: Kairosz Kiadó.
- Oravecz Éva Csilla. 2005. *Tűsarkúban hátrafelé*. IPM Könyvek. Budapest: Word Communications Kft.
- Vilar, Esther. 2005 [1974]. *A férfi joga két nőre*. Budapest: Semmelweis Kiadó.

Felhasznált irodalom

- Acsády Judit. 1996. “Lovagiasságtól a vádaskodásig. Képek a magyarországi antifeminizmus tablójáról.” *Educatio* 5/3: 454–466.
- Blaskó Zsuzsa. 2006. *Nők és férfak – keresőmunka, házimunka. A „család” tematikájú ISSP 2002-es adatfelvétel elemzése*. Budapest: KSH. <http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Kutjelek/KJ82nok_ferfiak.pdf>
- Dér Csilla Ilona. 2009. “Ki a/mi a *feminista*? – sztereotípiák az internetes vitafórumok résztvevőinek körében.” In: Baráth Erzsébet - Sándor Klára, szerk. *A nő és a női(es)ség sztereotípiái (Nyelv, ideológia, média 2.)*. Szeged: SZTE Könyvtartudományi Tanszék, 175–196.

- Fallaci, Oriana. 1968. *A haszontalan nem. Utazás a nő körül.* Budapest: Kozmosz Könyvek.
- Faludi, Susan. Backlash 1991/2006. *The undeclared war against American women.* New York: Three Rivers Press.
- Pál Móni. 2010. *A nők önértékesítése lenne minden rossz okozója? – A „backlash” Magyarországon* 1.
 <http://nokert.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=518:ellenreakcio-a-feminizmus-lejaratasara-tett-kiserletek-a-backlash-magyarorszagon-1-resz&catid=64:antifeminizmus&Itemid=46>
- Pál Móni. 2010b. „Backlash” 2. – *Miként rombolja az antifeminista gondolkodás a magyar nők önértékelését, egészségét és biztonságát.*
 <http://nokert.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=673:backlash-2-mikent-rombolja-az-antifeminista-gondolkodas-a-magyar-nk-eletet-onertekeleset-egeszseget-es-biztonsagat&catid=64:antifeminizmus&Itemid=46>
- Huszár Ágnes. 2009. *Bevezetés a gendernyelvészetbe.* Budapest: Tinta.
- Gánóczy Sándor. 2002. “A nő – Kálvin tanítása és a mai keresztény gondolkodás szemszögéből.” *Confessio* 26/2: 90–97.
- Tong, Rosemarie. 2009. *Feminist thought. A more comprehensive introduction.* 3rd edition. Boulder & San Francisco: Westview Press.